

Dominik Rynkiewicz

Przywileje podatkowe dla najbliższej rodziny zbywcy w podatku od spadków i darowizn

Studia Iuridica Lublinensia 13, 237-246

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOMINIK RYNKIEWICZ

Przywileje podatkowe dla najbliższej rodziny zbywcy w podatku od spadków i darowizn

Tax advantages for the closest family of the alienator in the inheritance and donation tax

WSTĘP

Podatek od spadków i darowizn, a dokładnie obowiązek jego zapłaty i w dalszej kolejności jego wysokość, jest ściśle związany ze stosunkiem pokrewieństwa bądź powinowactwa między osobami, które dokonują czynności opodatkowanych wspomnianym podatkiem. Ustawa o podatku od spadków i darowizn po zmianach, które weszły w życie dnia 1 stycznia 2007 r.¹, nie przez przypadek w sposób szczególny i uprzywilejowany traktuje najbliższą rodzinę podatnika. Wprowadzając nowe uregulowania, zamierzano osiągnąć ściśle określone cele, które są przedmiotem tego artykułu. Zwolnienia i ulgi zawarte w ustawie o podatku od spadków i darowizn mają zasadniczo dwa główne zadania: ochronę interesów majątkowych, a co za tym idzie usunięcie obciążenia podatkowego dla najbliższych osób zbywcy oraz uporządkowanie stosunków rodzinnych, związanych ze „świętym” prawem własności. Rozważania w niniejszym artykule prowadzone są właśnie w sposób dychotomiczny. Analiza przywilejów zastosowanych w ustawie o podatku od spadków i darowizn dla najbliższej rodziny podatnika przedstawiona została od strony ochrony rodziny, jak również od strony ekonomicznej, związanej z prawem własności.

¹ Ustawa z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, t.j. Dz. U. z 2004 r. nr 142, poz. 1514 ze zm., znowelizowana ustawą z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, Dz. U. z 2006 r. nr 222, poz. 1629 oraz ustawą z 10 października 2008 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn, Dz. U. z 2008 r. nr 203, poz. 1267, powoływana dalej jako ustawa o podatku od spadków i darowizn.

ZWOLNIENIE PODMIOTOWE W PODATKU OD SPADKÓW I DAROWIZN

Cechą charakterystyczną ustawy o podatku od spadków i darowizn jest to, iż przedmiotem opodatkowania jest nieodpłatne powiększenie majątku, sprzężone ze stosunkiem osobistym i rodzinnym zbywcy i nabywcy.² Ustawa o podatku od spadków i darowizn dzieli nabywców na trzy grupy podatkowe, klasyfikując w ten sposób bliskość nabywcy do osoby zbywcy.³ Ma to zasadnicze znaczenie w kwestiach podatkowych, bo zaliczenie danej osoby do konkretnej grupy podatkowej daje możliwość – lub jej brak – do skorzystania z określonego zwolnienia lub ulgi w podatku od spadków i darowizn.

W związku z tym, mając na uwadze ochronę interesów majątkowych najbliższej rodziny, zdecydowano się od 1 stycznia 2007 r. całkowicie zrezygnować z jej opodatkowania podatkiem od spadków i darowizn.⁴ Oczywiście wprowadzając to zwolnienie, określono katalog osób, które mogą z niego skorzystać i są to odpowiednio: małżonek, zstępni, wstępni, pasierbowie, rodzeństwo, ojczym i macocha zbywcy.⁵ Wyodrębniono w ten sposób krąg najbliższych krewnych zbywcy, nazywany potocznie tzw. „grupą zerową”. Powstała ona poprzez wyłączenie z pierwszej grupy podatkowej zięcia, synowej i teściów. Taka metoda eliminacji wydaje się być kontrowersyjna, gdyż kierując się szczególnymi powiązaniem zachodzącymi pomiędzy krewnymi w linii prostej, jak również małżonkami, niejako zapomniano, że czasem teściowie, zięć czy synowa pozostają w jednym gospodarstwie domowym z osobą, od której nieodpłatnie nabywają majątek.

W praktyce przed organami podatkowymi skutkuje to takimi absurdami, jak np. darowizna pieniężna od rodziców przekazywana tylko dziecku, z wyłączeniem małżonka, który *de facto* i tak jest beneficjentem tej darowizny, bo oboje prowadzą przecież wspólne gospodarstwo domowe.⁶ Zjawisko to podyktowane jest względami podatkowymi, gdyż wspomniana darowizna w przypadku rozszerzenia jej na zięcia, czy synową, powodowałaby brak możliwości skorzystania z preferencji podatkowych. Trudno więc zrozumieć, czym było podyktowane wykluczenie wyżej wspomnianych osób z najbardziej uprzywilejowanej grupy podatkowej (w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy nie wspomina się nic o małżonkach zstępnych i wstępnych, więc trudno jednoznacznie stwierdzić, jakim kryterium kierowano się przy wyłączeniu ich z tzw. „grupy zerowej”).⁷ Jeśli decy-

² S. Babiarz, *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2008, s. 273.

³ Zob. art. 14 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

⁴ Zob. art. 1 pkt 4 ustawy z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, Dz. U. z 2006 r. nr 222, poz. 1629.

⁵ Zob. art. 4a ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

⁶ Przep. autora – urzędnika Służby Cywilnej w Urzędzie Skarbowym w Łęcznej.

⁷ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych z 26 czerwca 2006 r., druk sejmowy nr 736.

dującym aspektem były obawy o mniejsze wpływy z podatku od spadków i darowizn, to było to na pewno błędne stanowisko, gdyż podatnicy w większości dokonują darowizn z celowym pominięciem teściów, zięcia czy synowej, a zatem takie uregulowania zaowocowały jedynie fikcją podatkową.

Do skorzystania ze zwolnienia podmiotowego najbliższej rodziny w podatku od spadków i darowizn konieczne jest spełnienie kilku warunków. Najważniejszym z nich jest obowiązek zgłoszenia ich nabycia właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego w terminie sześciu miesięcy od momentu powstania obowiązku podatkowego, a w przypadku gdy mamy do czynienia z dziedziczeniem, w terminie sześciu miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia sądu stwierdzającego nabycie spadku.⁸ Powyższy warunek brzmiał nieco inaczej przed 1 stycznia 2009 r., gdyż do tego czasu termin na zgłoszenie nabycia wynosił miesiąc.⁹

W doktrynie uważa się, iż zmiana ta jest bardzo korzystna dla podatników, gdyż umożliwi ona skorzystanie ze zwolnienia dużo szerszemu gronu osób, które w poprzednim stanie prawnym, z powodu niskiej świadomości prawnej lub długich postępowań sądowych w sprawie podziału majątku, często nie były w stanie sprostać ustawowemu terminowi.¹⁰ Działo się tak między innymi dlatego, iż obowiązkiem podatnika jest szczegółowe zgłoszenie właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego nabytych elementów majątku, co przy skomplikowanych postępowaniach działowych wiąże się z tym, iż nabycie dokładnej wiedzy dotyczącej każdego elementu praw majątkowych, czy otrzymanych rzeczy, jest często niemożliwe.¹¹ Należy zauważyć, iż cała procedura związana ze złożeniem dokumentów, wypełnieniem zgłoszenia o nabyciu rzeczy lub praw majątkowych jest czasochłonna, co przy możliwości zaskarżenia postanowienia o nabyciu spadku przez inne zainteresowane osoby powoduje, iż termin miesiąca przewidziany ustawą nijak miał się do rzeczywistości.¹²

W praktyce przeważającym elementem decydującym o niespełnieniu warunków przewidzianych w ustawie była nieświadomość prawa, gdyż podatnicy w przeważającej większości nie składali na czas zeznań podatkowych o nabyciu rzeczy lub praw majątkowych, tłumacząc to brakiem wiedzy o istnieniu miesięcznego terminu, bądź, co dziwniejsze, przedstawiając kopertę z postanowieniem sądu. Stempel pocztowy znajdujący się na niej świadczył o tym, iż sąd wysłał do spadkobiercy postanowienie już po upływie miesięcznego terminu. Bar-

⁸ Zob. art. 4a ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

⁹ Por. art. 4a ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn przed jego zmianą przez art. 1 pkt 1 ustawy z 10 października 2008 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn, Dz. U. z 2008 r. nr 203, poz. 1267.

¹⁰ Zob. H. Dzwonkowski, *Opinia prawna w sprawie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn* (druk sejmowy nr 341), Warszawa 2008, s. 2–3.

¹¹ *Ibid.*, s. 3.

¹² S. Babiarz, *op. cit.*, s. 331.

dzo wielu podatników tłumaczyło także, iż w sądzie poinformowano ich, iż powinni cierpliwie czekać na wysłane do nich postanowienie, a termin miesiąca biegnie nie od momentu uprawomocnienia się orzeczenia sądu, a od momentu odebrania przez nich postanowienia stwierdzającego to nabycie. Podsumowując, wydłużenie terminu do sześciu miesięcy było bardzo dobrym posunięciem, gdyż praktyka podatkowa skutecznie obnażyła niedoskonałość zwolnienia najbliższej rodziny podatnika w podatku od spadków i darowizn w swojej pierwotnej formie (miesiąc czasu na zgłoszenie nabycia), co spowodowało wprowadzenie wyżej wspomnianej zmiany. Było to niejako przyznanie się do tego, że zastosowane wcześniej regulacje nie były do końca trafne.

Kolejnym warunkiem zwolnienia najbliższej rodziny podatnika od podatku od spadków i darowizn jest odpowiednie udokumentowanie tego nabycia.¹³ W przypadku nabycia środków pieniężnych przekazanych w formie darowizny, bądź polecenia darczyńcy, należy udokumentować taką czynność dowodem wpłaty na rachunek bankowy nabywcy, bądź prowadzony przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową lub też przekazem pocztowym (oczywiście tylko wtedy, gdy wartość ogółem nabytych dóbr od tej samej osoby w czasie 5 lat poprzedzających rok, w którym miało miejsce ostatnie nabycie, dodana do wartości rzeczy lub praw majątkowych ostatnio nabytych, przewyższa kwotę wolną w podatku od spadków i darowizn, określoną dla pierwszej grupy podatkowej).¹⁴ W przypadku darowizny obojga rodziców na rzecz dziecka jednym przelewem bankowym, tylko wtedy będzie mógł on być traktowany jako dokument spełniający warunek zwolnienia, gdy konto to będzie wspólnym rachunkiem rodziców opisanym imieniem i nazwiskiem obojga rodziców, bez znaczenia, czy środki tam znajdujące się stanowią majątek odrębny, czy też wspólny.¹⁵ W praktyce spełnienie tego warunku również może nastroczać podatnikom problemów, gdyż nierzadko przelewy są sporządzane w ten sposób, iż literalnie nie spełniają przewidzianych ustawą przesłanek.¹⁶ Mam tu na myśli przypadki, gdy w tytule przelewu nie ma słowa o darowiznie, bądź gdy z konta bankowego jednego z rodziców dokonywana jest darowizna, w tytule przelewu opisywana jakoby była od obojga rodziców. Wydaje się, iż takie przypadki nie są do zaakceptowania dla organów skarbowych i nie mogą korzystać ze zwolnienia.

Warto zastanowić się, jaka jest przyczyna tak uprzywilejowanego traktowania najbliższej rodziny zbywcy w podatku od spadków i darowizn, umożliwiająca uniknięcie jakichkolwiek obciążeń podatkowych? Odpowiedź nasuwa się sama, chodzi oczywiście o ochronę interesów majątkowych najbliższej rodziny zbywcy.

¹³ Zob. art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

¹⁴ Zob. art. 4a ust. 1 pkt 2 oraz art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

¹⁵ S. Babiarz, *op. cit.*, s. 335.

¹⁶ Zob. art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

Nie od dziś wiadomo, że rodzina, jej bezpieczeństwo i ochrona, to dobro nadrzędne. Powyższa teza znajduje przecież odzwierciedlenie w Konstytucji RP, która określa małżeństwo, będące związkiem kobiety i mężczyzny, rodzinę, macierzyństwo i rodzicielstwo jako wartości znajdujące się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.¹⁷ Dlatego też zwolniono od podatku od spadków i darowizn nieodpłatne przekazanie majątku pomiędzy osobami najbliższymi ze sobą związanymi, tłumacząc to koniecznością wyjątkowej ochrony sytuacji majątkowej rodziny.¹⁸ To właśnie szczególna relacja osobista i rodzinna zachodząca pomiędzy bliskimi w linii prostej jest czynnikiem wpływającym na całkowite zwolnienie od podatku od spadków i darowizn małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, ojczyma i macochę.¹⁹ Nasuwa się jednak pytanie, jaka jest relacja między zbywcą a teściami, zięciem czy synową, że osoby te zostały wyłączone z grupy uprzywilejowanych osób? Czy prowadzenie wspólnego gospodarstwa nie jest czynnikiem, który łączy bardziej niż więzy krwi z rodzeństwem, które formalnie jest najbliższą rodziną, ale w sensie ekonomicznym, w dzisiejszych czasach, często jest to rodzina w potocznym tego słowa znaczeniu? Niestety, w uzasadnieniu do wprowadzonych zmian w ustawie o podatku od spadków i darowizn nie ma odpowiedzi na to pytanie...

Druga przesłanka, dla której zastosowano tak preferencyjne regulacje traktujące najbliższą rodzinę zbywcy w ustawie o podatku od spadków i darowizn, również znajduje swoje źródło w Konstytucji RP, która podkreśla, iż obowiązkiem Rzeczypospolitej Polskiej jest ochrona własności i prawa dziedziczenia.²⁰ „Święte” prawo własności i jego ochrona, a w szczególności dbałość o uregulowanie stosunków własnościowych związanych z nieruchomościami przekazywanymi sobie nieodpłatnie w kręgu najbliższej rodziny, jest więc wartością, której ogromne znaczenie podkreśla sama ustawa zasadnicza. Nic więc dziwnego, że ustawa o podatku od spadków i darowizn traktuje własność, jej ciągłość w gronie najbliższej rodziny jako wartość równie istotną jak ochrona rodziny. Co więcej, powyższa regulacja jest korzystna dla podatników, gdyż ze względu na szerokie zwolnienie od podatku umożliwi im swobodne gromadzenie majątków rodzinnych.²¹ Należy przecież domniemywać, iż majątki przekazywane sobie nieodpłatnie w tzw. „grupie zerowej” nie są wynikiem pracy i nakładów finansowych jednej osoby, dlatego też, moim zdaniem, zwolnienie nieodpłatnego przekazania majątku między określoną kategorią osób wynika z tego, iż niejednokrotnie pod własnością formalnie przypisaną jednej osobie kryje się praca, wkład i wspólny wysiłek całej

¹⁷ Zob. art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., t.j. Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm., powoływanej dalej jako Konstytucja RP.

¹⁸ Zob. *Uzasadnienie...*, druk sejmowy nr 736.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Zob. rozdział I, art. 21 pkt 1 Konstytucji RP.

²¹ Zob. J. Banach, *Ulgi i zwolnienia podatkowe oraz sankcje w podatku od spadków i darowizn*, „Biuletyn Skarbowy” 2007, nr 1, s. 12.

rodziny i byłoby to mocno niesprawiedliwe, gdyby najbliższa rodzina z tego tytułu miała ponosić znaczne obciążenia podatkowe.

Co więcej, podatek od spadków i darowizn jest podatkiem o charakterze majątkowym, a zatem stosowanie określonych przywilejów należy rozpatrywać pod innym kątem niż w podatku dochodowym, gdyż priorytetem w tym przypadku jest ochrona niekiedy majątku całego życia zbywcy, który niezależnie od podatku od spadków i darowizn podlega innym podatkom związanym nie z nabyciem, a z posiadaniem określonego majątku.²² Zmiany wprowadzone do ustawy o podatku od spadków i darowizn tłumaczy się jako rozwiązanie uzasadnione społecznie, mające na względzie bliskie więzy rodzinne, a także sprzyjające regulowaniu stanu prawnego nieruchomości (w szczególności normujące te sprawy już za życia potencjalnego zbywcy) i służące szybkim uaktualnieniom rejestrów danych regulujących własność.²³ Trzeba również pamiętać, iż kwestie związane z ochroną interesów majątkowych i prawa własności osób ze sobą spokrewnionych traktuje się w podatku od spadków i darowizn na równi z funkcją fiskalną, będącą nieodłącznie związaną z każdego rodzaju podatkiem.

Warto wspomnieć, iż zwolnienie nieruchomości od podatku wpływa na zwiększone zainteresowanie uporządkowaniem stosunków o charakterze własnościowym, gdyż osoby zainteresowane domniemają, iż każde zwolnienie może być ograniczone czasowo.²⁴

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na konsekwencje powstałe w związku z terminem wejścia w życie zwolnienia najbliższej rodziny podatnika, gdyż tu pojawiły się największe kontrowersje, które musiały zostać rozstrzygnięte aż przez Naczelny Sąd Administracyjny.²⁵ „Kością niezgody” pomiędzy podatnikami a organami podatkowymi była kwestia dotycząca tego, czy z nowego zwolnienia podmiotowego najbliższa rodzina podatnika może skorzystać w przypadku nabycia tylko po wejściu w życie ustawy, czy też już po 12 maja 2006 r., mającym znaczenie w przypadku zwolnień przedmiotowych wymienionych w ówczesnie obowiązującej ustawie o podatku od spadków i darowizn.²⁶

Organy podatkowe stały na stanowisku, iż zwolnienie to może być zastosowane tylko do nabycia, które nastąpiło po 31 grudnia 2006 r., gdyż określonego

²² Z. Ofiarski, *Komentarz do art. 4 ustawy z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn*, Warszawa 2002.

²³ Zob. *Uzasadnienie...*, druk sejmowy nr 736 oraz M. Rusinek, *Komentarz do art. 16 ustawy z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn* (Dz. U. z 2004 r. nr 143, poz. 1514).

²⁴ S. Babiarz, *op. cit.*, s. 325.

²⁵ Zob. II FSK 235/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.; II FSK 329/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.; II FSK 606/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.; II FSK 722/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.

²⁶ Zob. art. 3 ustawy z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, Dz. U. z 2007 r. nr 222, poz. 1629.

w noweli listopadowej zakresu zwolnień nie można rozciągnąć na zwolnienie tzw. „grupy zerowej”, które w owym czasie jeszcze nie istniało. Stąd też gros podatników zaskarżało niekorzystne dla nich decyzje organów podatkowych do sądów administracyjnych, które nie wypracowały jednolitej linii orzecznictwa i dochodziło do sytuacji, że różne sądy wydawały rozbieżne wyroki, stąd – jak wcześniej wspomniałem – tak istotne były wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego, który jednoznacznie opowiedział się za datą 1 stycznia 2007 r. jako datą graniczną w zastosowaniu nowych regulacji.²⁷ W doktrynie, moim zdaniem słusznie, pojawia się opinia, iż gdyby przewidywano preferencje podatkowe dla najbliższej rodziny zbywcy w przypadku nabycia po 12 maja 2006 r., a przed 1 stycznia 2007 r., to taką normę zawarto by wprost w noweli listopadowej.²⁸

ULGA MIESZKANIOWA

Kolejną niezwykle istotną regulacją prawną, zastosowaną w ustawie o podatku od spadków i darowizn, jest tzw. ulga mieszkaniowa. Na jej mocy, gdy mamy do czynienia z nabyciem własności bądź współwłasności budynku mieszkalnego, lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną nieruchomość, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego bądź udziału w takim prawie, lub spółdzielczego prawa do domu jednorodzinnego lub udziału w takim prawie, nie uwzględnia się do podstawy opodatkowania ich czystej wartości do całkowitej wysokości nieprzekraczającej 110 m² powierzchni tego budynku lub lokalu, a w przypadku nabycia udziału adekwatnie do wielkości tego udziału.²⁹ I tu po raz kolejny pojawia się uprzywilejowany sposób traktowania najbliższej rodziny podatnika, gdyż określono szerszy bądź węższy katalog sposobów nabycia podlegającego wspomnianej uldze, zależnie od zaliczenia podatnika do I, II czy III grupy podatkowej. Oczywiście, podatnicy z pierwszej grupy podatkowej są najbardziej wyróżnieni i w ich przypadku uldze może podlegać nieodpłatne nabycie w drodze dziedziczenia, zapisu, dalszego zapisu, polecenia testamentowego, darowizny, jak również polecenia darczyńcy.³⁰ Do skorzystania z ulgi mieszkaniowej konieczne jest także spełnienie wszystkich, wymienionych enumeratywnie w ustawie, warunków.³¹

²⁷ Zob. I SA/Ol 656/07 – Wyrok WSA w Olsztynie z 6 lutego 2008 r.; I SA/Bd 658/07 – Wyrok WSA w Bydgoszczy z 3 grudnia 2007 r.; III SA/Wa 1675/07 – Wyrok WSA w Warszawie z 29 stycznia 2008 r.; I SA/Gl 628/07 – Wyrok WSA w Gliwicach z 3 grudnia 2007 r.; II FSK 235/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.; II FSK 329/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.; II FSK 606/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.; II FSK 722/08 – Wyrok NSA z 12 czerwca 2008 r.

²⁸ S. Babiarz, *op. cit.*, s. 334.

²⁹ Zob. art. 16 ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

³⁰ Zob. art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

³¹ Zob. art. 16 ust. 2 pkt 1–5 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

Z punktu widzenia niniejszego artykułu rozpatrującego zwolnienia i ulgi w podatku od spadków i darowizn pod kątem ochrony najbliższej rodziny zbywcy, należy stwierdzić, iż warunki wymienione w ustawie i ich spełnienie są ściśle związane z zapewnieniem potrzeb mieszkaniowych najbliższej rodzinie zbywcy. Przecież warunek nieposiadania tytułu własności, w największym uproszczeniu, do budynku lub lokalu mieszkalnego, a w przypadku posiadania go obowiązek zbycia w ciągu sześciu miesięcy na rzecz zstępnych, Skarbu Państwa lub gminy, czy jak przy prawach spółdzielczych na rzecz zstępnych bądź spółdzielni, jak również niemożność skorzystania z ulgi w przypadku bycia najemcą lokalu bądź budynku mieszkalnego, jeżeli nie rozwiąże się umowy najmu w terminie przewidzianym ustawą, jest niczym innym jak tylko bardzo mocnym obwarowaniem wyżej powołanej ulgi w celu skierowania jej tylko do tych osób, którym faktycznie należy się ochrona i zapewnienie dachu nad głową.³²

Samą istotę i cel wprowadzenia ulgi mieszkaniowej tłumaczy się dwojako: jako ochronę fundamentalnych interesów majątkowych rodziny oraz ograniczenie kosztów dotyczących zaspokajania potrzeb mieszkaniowych społeczeństwa.³³ Łącząc te dwie przesłanki, możemy dojść do wniosku, że ze względu na swoją konstrukcję ulga mieszkaniowa ma służyć bezpośredniemu spełnieniu potrzeb mieszkaniowych osób najbliższych zbywcy w podatku od spadków i darowizn.³⁴ W tym miejscu należy sięgnąć do Konstytucji RP, która stanowi, że obowiązkiem władz publicznych jest prowadzenie polityki sprzyjającej zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałanie bezdomności, wspieranie rozwoju budownictwa socjalnego oraz popieranie działania obywateli zmierzającego do uzyskania własnego mieszkania.³⁵ W związku z tym oczywiste wydaje się ulgowe potraktowanie najbliższej rodziny zbywcy, w przypadku gdy budynek mieszkalny (lokal mieszkalny) będący przedmiotem nieodpłatnego nabycia jest jedynym dachem nad głową nabywcy i zaspokaja jego najpilniejsze potrzeby egzystencjalne.

POZOSTAŁE ZWOLNIENIA W PODATKU OD SPADKÓW I DAROWIZN ZWIĄZANE ZE STOSUNKIEM POKREWIEŃSTWA MIĘDZY NABYWCĄ A ZBYWCĄ

Oprócz wyżej wymienionych zwolnień w podatku od spadków i darowizn, przewidziano również inne preferencje o funkcji podmiotowo-przedmiotowej, ściśle związane z przyporządkowaniem nabywcy do konkretnej grupy podatko-

³² *Ibidem*.

³³ Zob. *Ulga mieszkaniowa w podatku od spadków i darowizn*, Broszura Ministerstwa Finansów, 2005 r.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Zob. art. 75 pkt 1 Konstytucji RP.

wej. Nie mają one może aż tak dużego znaczenia, jak wspomniane wyżej przywileje podatkowe, jednakże należy również o nich wspomnieć. Najważniejsze z nich to zwolnienie w I grupie podatkowej, tzw. darowizny na cele mieszkaniowe, czy też zwolnienie nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych tytułem nieodpłatnego zniesienia współwłasności.³⁶ Warto również przyrzeć się zwolnieniu nabycia w drodze spadku rzeczy osobistych zbywcy lub też zabytków. Katalog osób uprzywilejowanych w tym przypadku rozszerzono nawet do II grupy podatkowej, a zatem zstępnych rodzeństwa, rodzeństwa rodziców, zstępnych i małżonków pasierbów, małżonków rodzeństwa i rodzeństwa małżonków, małżonków rodzeństwa małżonków, małżonków innych zstępnych.³⁷

Wszystkie wymienione w tej części tekstu preferencje mają szczególnie ważne znaczenie dla podatników, wobec których nie jest możliwe zastosowanie przywilejów podatkowych opisanych we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania. Powyższe zwolnienia potwierdzają fakt, iż tworząc regulacje prawne w podatku od spadków i darowizn, nie pozostawiono całkowicie bez ochrony interesów majątkowych osób nienależących do tzw. „grupy zerowej”, a zatem niebędących ze sobą aż tak blisko spokrewnionych.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując dotychczasowe rozważania, chciałbym zaznaczyć, iż powyższe opracowanie miało za cel przyjrzenie się zwolnieniom podatkowym związanym z określoną kategorią osób – najbliższą rodziną nieodpłatnie zbywającego majątek. Są one więc zwolnieniami o charakterze podmiotowym, a zatem takimi, które dotyczą określonej kategorii osób, a nie są zwolnieniami o charakterze jednostkowym.³⁸ Zwolnienia o charakterze podmiotowym powinny być określone w drodze ustawy, co wynika z Konstytucji RP.³⁹ Wszystkie wyżej wymienione przywileje podatkowe zastosowane w ustawie o podatku od spadków i darowizn są zwolnieniami podmiotowymi, bądź podmiotowo-przedmiotowymi, rozpatrywanymi pod kątem podmiotu, a zatem najbliższej rodziny i wynikającymi z tego konsekwencjami podatkowymi. Należy stwierdzić, że właśnie najbliższa rodzina korzysta dzięki tym zwolnieniom z udogodnień podatkowych, a więc jest to niejako zaprzeczenie postanowień ustawy zasadniczej, która na każdego nakłada obowiązek ponoszenia ciężarów podatkowych wynikających z ustawy.⁴⁰

³⁶ Zob. art. 4 ust. 1 pkt 5 i pkt 15 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

³⁷ Art. 4 ust. 1 pkt 9 i art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

³⁸ S. Babiarz, *op. cit.*, s. 312.

³⁹ Zob. art. 217 Konstytucji RP oraz Z. Ofiarski, *op. cit.*

⁴⁰ Zob. art. 84 Konstytucji RP.

Z drugiej jednak strony, polski system podatkowy pozwala na odstępstwa od zasady powszechności opodatkowania, w przypadku gdy wiąże się to z realizacją innych pozafiskalnych celów.⁴¹ Mam tu na myśli ochronę interesów rodziny i ochronę prawa własności, czyli dwa założenia, które stanowią uzasadnienie dla rodzinnych preferencji podatkowych w podatku od spadków i darowizn. Reasumując: skorzystanie ze zwolnienia podmiotowego w ustawie od spadków i darowizn możliwe jest tylko dla wąskiej grupy osób ze sobą spokrewnionych, pod warunkiem (w największym uproszczeniu), że nabycie miało miejsce po 1 stycznia 2007 r. i zostało w odpowiednim terminie zgłoszone organowi podatkowemu. Brak łącznego zaistnienia wszystkich powyższych przesłanek powoduje, w przypadku gdy wartość majątku nabytego przekracza kwotę wolną od podatku, obowiązek zapłaty podatku od spadków i darowizn, według klucza przewidzianego ustawą dla pozostałych osób spoza tzw. „zerowej grupy podatkowej”.⁴²

SUMMARY

Theme of the article concerns the tax preferences applicable to the acquisition of property rights among relatives. The aim of this study is to analyze these issues in the context of interactions of personal ties between the acquirer and the alienator in the inheritance and donation tax and the consequences resulted from these. The keynote of the publication is to present the changes made to the law on inheritance and donation tax on January 1st 2007, and later changes made on January 1st 2009, which especially favoured, defined by the law, the closest family of the alienator. The author analyzes the various tax preferences and makes his assessment on the basis of the practice of tax authorities. He also points to the problems, which taxpayers often face when transferring assets between them.

⁴¹ Z. Ofiarski, *op. cit.*

⁴² Zob. art. 9 ust. 1, art. 14, art. 15 ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn.